

דף שבועי

בס"ד

פרשת תולדת, תשפ"ד, מספר 1544

גיל פרישה לנושאי משרה שיפוטית

אלישי בן יצחק

לנוכח זקנתו של יצחק והעובדה שכהו עיניו, ובהתאם לתורת הסוד המייחסת לכל אחד מהאבות 'מידה' מיוחדת וייחודית לו, וליצחק את מידת הגבורה – הדין, כפי שמשמיע לנו ר' יוסף גי'קטיליה:⁴ "זהו סוד 'פחד יצחק' כי יצחק ירש מידת הפחד",⁵ אבקש לייחד רשימה זו לדיון בסוגיית פרישתם של נושאי משרה שיפוטית.

באומרנו "זקנה" למה אנו מתכוונים, ומיהו "זקן"? לשאלה זו אין תשובה אחת ברורה, והיא משתנה מעת לעת. ניתן לחלק באופן גס את חיי האדם לשלוש תקופות: ילדות, בחרות, וזקנה,⁶ וקביעת נקודת הראשית של הזקנה אינה מוחלטת. לצורך דיוננו נזכיר את המשנה במסכת אבות המתארת את ציר חייו של האדם, וכך אנו שונים (אבות ה, כא): "בן ששים לזקנה, בן שבעים לשיבה, בן שמונים לגבורה, בן תשעים לשוח, בן מאה כאלו מת ועבר מן העולם".

היחס לזקנים במקרא הוא דואלי: מחד ניתן למצוא פסוקים המדברים בשבח הזקנה, כך למשל אנו מוצאים: "בְּיִשְׂרָאֵל חֲכָמָה וְאִרְךָ יָמִים תְּבוֹנָה" (איוב יב:יב) או "וְהִדְרֵד זְקֵנִים שִׁיבָה" (מש' כ:כט), וכנגד זה אנו קוראים במקום אחר: "מִסִּיר שְׁפָה לְנַאֲמָנִים וְטָעַם זְקֵנִים יִקַּח" (איוב יב:כ).

חז"ל, בניסיונם להבין את פשר המצווה "מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקְוֶה וְהִדְרֵת פְּנֵי זָקֵן" (וי' יט:לב), מפרשים זאת באופן ש"זקן" יכול להיות אדם שגילו מופלג, אך אפשר גם שזהו תואר המיוחס לאדם שקנה חוכמה.⁷

פרשתנו מוקדשת ליצחק אבינו, והיא מתארת את חיינו לאחר פטירת הוריו. למעשה הפרשה סוקרת נקודות ציון חשובות בחייו הבוגרים של יצחק וליתר דיוק היא מתארת את האירועים שחווים יצחק ורבקה כזוג; החל מקשיי פרייון, ההיריון לתאומים, הלידה וגידולם של התאומים, שכל אחד מהם הוא בעל כוחות שונים ומנוגדים, מכירת הבכורה מעשו ליעקב ועד לערוב ימיו של יצחק וסיפור הברכות. תיאור האירועים המהותיים והמשמעותיים, שמתחוללים בביתו של אחד משלושת האבות המייסדים של האומה הישראלית, לא נכתב כדי לספר לנו סיפורי עם, אלא בבחינת 'מעשה אבות סימן לבנים'; העיקרון שאושיותיו בדברי חז"ל¹ והמשך הרחבתו בדברי הרמב"ן.²

סופה של הפרשה מוקדש לאירוע "גניבת הברכות". תחילת האירוע בבקשתו של יצחק מבנו עשו: "וְעֵשָׂה לִי מְטַעְמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִי וְאָכְלָה בְּעִבּוֹר תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי בְטָרִם אָמוֹת" (בר' כז:ד). בפשטות יצחק מבקש מעשו שיצוד ציד ויכין לו ממנו מטעמים, וכהוקרה על כך יברך אותו יצחק. יצחק מבקש לזרז את עשו מהחשש שמא הוא, יצחק, ימות. חששו של יצחק אינו חשש של אדם פסימי, אלא נובע מהעובדה שהכתוב מתאר לנו מידע על זקנותו של יצחק: "וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מִרְאֵת" (בר' כז:א). התורה אינה מפרטת לנו מה היה גילו המדויק של יצחק, וחז"ל בדרכם מצאו שיצחק היה בן 123 שנה.³

4 **שערי אורה**, שער שביעי.
5 ראו עוד: **זוהר**, תוספת כרך ג (ויקרא, במדבר, דברים) דף שב ע"א: "וכל חד וחד מאבהן ידע ליה לקודשא בריך הוא מגו דרגא דיליה ואחיד ביה בההוא דרגא, ... יצחק ידע ליה בדרגא דגבורה דאקרי פחד יצחק ודחיל ליה לעלמין". ראו עוד: רמב"ן, **אמונה ובטחון**, פרק טו.
6 מחקרים רבים מוקדשים לנושא הזקנה או בשמו המקצועי 'גילנות'. ראו למשל: מרקוס טליוס קיקרו, **על הזקנה (קאטו הבכיר על הזקנה)**, תרגם אברם ארואטי, בנימינה (2014); כרמל שלו, **בזכות ההזדקנות**, חיפה 2019; אביבה קפלן, **מבוא לגן עדן – חיים באתר עכשווי של זיקנה**, תל אביב 2013; אסופת מאמרים: **גילנות בחברה הישראלית – הבניה חברתית של הזקנה בישראל**, ישראל (איסי) דורון, (עורך), ירושלים 2013.
7 בבלי קידושין לב ע"ב.

* אלישי בן יצחק, עורך דין ומרצה במרכז האקדמי שערי מדע ומשפט.
1 **בראשית רבה** (וילנא) פרשה מח סימן ז: "אמר לו הקדוש ברוך הוא שב אתה סימן לבניך"; וראו עוד: בבלי סוטה לד, ע"א: "סימן לבנים שעברו אבות".
2 ראו רמב"ן לבר' יב:ו: "כל מה שאירע לאבות סימן לבנים", וכן פירושו על יב:י: "לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יהיה בבנים". וראו י' חרל"פ, "מעשה אבות סימן לבנים – גזרה, יצירה או דוגמה?", **המעייין מ"ה**, ב', עמ' 76-97. ר' בן מאיר, "מעשה אבות סימן לבנים: אינטרפרטציות בפירוש רמב"ן לתורה", **עיוני מקרא ופרשנות ח'**, עמ' 533-551; יאיר חרל"פ, "מעשה אבות סימן לבנים – כפירוש טיפולוגי בדברי הראשונים", **מגדים מא** (תשס"ה) עמ' 65-93.
3 **שכל טוב** (בובר) לבראשית כז:א.

לא אֶתְךָ מֵאִסוּ כִּי אֶתִי מֵאִסוּ מִמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם" (שם:ז).
 אומנם, כדי להקהות את צערו של שמואל, האל-
 מוסיף שאין כאן עניין אישי כנגד שמואל, אך בקשת
 העם מתקבלת. ואכן, בהמשך, בנאום הפרידה של
 שמואל מעם ישראל, הוא נענה לרצון העם, באומרו:
 "הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקִלְכֶם לְכָל אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם לִי וְאִמְלִיךְ
 עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ. וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וְאֲנִי
 זֶקֶנְתִּי וְשִׁבְתִּי" (שמו"א יב:א-ב). בהמשך הוא מודיע
 לעם שסמכויותיו יצומצמו לשני מישרים בלבד: "גַּם
 אֲנֹכִי חָלִילָה לִי מִחֹטֵא לֵאמֹר מִחְדַּל לְהִתְפַּלֵּל בְּעַדְכֶם
 וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה וְהִישָׁרָה" (שמו"א יב:כג).
 מכאן ניתן ללמוד שני דברים חשובים לענייננו:

הראשון, שאכן מגבלת גיל יכולה להיות
 משמעותית לעניין נשיאה במשרה שיפוטית, ובהגיע
 שופט לגיל זקנה עליו לפרוש מתפקידו.

העניין השני, פרישתו של שופט מכס השיפוט אין
 משמעותה התפרקות מוחלטת מהאפשרות שימשיך
 ויתרום בתחומים אחרים, שאחד מהם הוא ללמד¹¹ את
 הדרך הטובה והישרה.¹²

בפועל פרש שמואל לביתו ולא עסק עוד בשיפטה.
 יחד עם זאת הוא לא נעלם כליל מהזירה הציבורית,
 והמקרא עוד יגיש אותנו עם שמואל הנביא בצמתים
 ציבוריים מרכזיים אחרים, כדוגמת התוכחה לשאול
 בעקבות הכישלון במלחמת עמלק (שמו"א ט"ו),
 והמלכת דוד תחת שאול (שמו"א ט"ז).

צא ולמד שגיל אינו בהכרח עילה לפרישה ממשרה
 שיפוטית. ההחלטה על המשך תפקודו של אדם במשרה
 הינה פונקציה של השאלה האם בכוחו של אותו אדם
 להמשיך ולשאת בתפקיד. ככל שהתשובה חיובית, כמו
 אצל משה, הרי שהזקנה אינה מהווה מגבלה שצריכה
 להפריע. מנגד, ככל שהזקנה פוגעת בכוחו של אדם,
 כמו אצל שמואל, יש לבחון את האפשרות של העברת
 אותו אדם מתפקידו. גם אז, פרישתו של שופט מכס
 השיפוט אין משמעה פרישה מוחלטת מהשליחות
 הציבורית, והוא יכול להמשיך ולתרום מחוכמתו
 ומניסיונו לציבור, בין אם באמצעות תפקידים
 ציבוריים מעין שיפוטיים, או באמצעות הוראה וחינוך.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
 לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של
 אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע
 בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

11 ראו: מצודת ציון לשמו"א יב:כג: "והוריתי – אלמד".
 12 ראו בהקשר זה הציווי בספר דברים ו:יח: "ועשית הישר
 והטוב בעיני ה'".

במסגרת דיוננו אבקש להתחקות אחר שני
 שופטים מקראיים, משה ושמואל, והיחס אליהם
 בהגיעם לגיל זקנה.

משה רבנו, מנהיגה הגדול של האומה הישראלית,
 התחיל את שליחותו הציבורית ואת המסע לשחרור
 עם ישראל לחירות כשהוא בן 80, וכך מעיד הכתוב:
 "וּמִשָּׁה בֶן שְׁמָנִים שָׁנָה... בְּדַבְרָם אֶל פְּרַעֲהוּ" (שמו"ז:ז).
 לאחר יציאת בני ישראל לחירות שימש משה, בין
 היתר, גם במשרת שופט. תחילה שימש במשרה זו
 בלבד, ככתוב: "וַיְהִי מִמַּחֲרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת
 הָעָם" (שמו"ח:יג), ובהמשך שימש 'כנשיא בית המשפט
 העליון' של האומה הישראלית, בהתאם להצעתו של
 יתרו להקים מערכת משפט המושתתת על ערכאות
 שיפוטיות: "וְשִׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי
 חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת" (שמו"ח:כא), כאשר משה נמצא
 מעליהם. הרש"ר הירש מסביר:⁸

וכשם שתחת משה היו ארבע רמות שפיטה,
 שכל אחת עולה על הבאה אחריה, כך גם
 בדורות מאוחרים יותר, בימי המדינה היהודית,
 היו ארבע דרגות של בתי דינים תחת הסנהדרין
 הגדולה אשר עמדה במקום משה.

העובדה שמשה חצה את גיל השמונים בעת שישב
 ושפט את עם ישראל לא היוותה מכשול בביצוע
 מלאכתו עד ליום מותו בגיל מאה ועשרים. הכתוב
 מעיד על מצבו הבריאותי רגע לפני מותו באופן הבא:
 "וּמִשָּׁה בֶן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא כָהָתָה עֵינָיו וְלֹא
 נָס לַחֶה" (דב' לד:ז). המלבי"ם מסביר את טבעו של
 עולם ואת העובדה שמשה היה חריג:⁹

כי כל אדם יוכר בו גבול נטית ימי חייו מימי
 הילדות לימי השחרות ומימי השחרות לימי
 הזקנה, ולפיהם יערכו ימי חייו. אבל משה לא
 ניכר בו לאמר כי בן מאה ועשרים שנה רק
 במותו. והטעם כי לא כהתה עינו ולא נס לחה.

משה נשא בתפקיד שיפוטי עד ליום מותו, על אף
 שענה להגדרה של "זקן", משום שזקנתו לא פגעה
 ביכולותיו הגופניות והשכליות, ויכול היה להמשיך
 בתפקידו השיפוטי.

שמואל, אחד ממנהיגי הגדולים של עם ישראל,
 עסק בין היתר בשיפטה, כפי שמתאר לנו הכתוב:
 "וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי חַיָּו" (שמו"א ז:טו).
 והנה כאשר זקן שמואל, כאשר ביקש להקל את
 המעמסה הרובצת על השופט, הוא מינה את בנו
 לשופטים,¹⁰ אך לנוכח אי התאמתם של שני בניו
 לתפקיד, פונים אליו זקני ישראל בטענה פשוטה: "הִנֵּה
 אַתָּה זֶקֶנְתָּ וּבְנֶיךָ לֹא הִלְכּוּ בְּדַרְכֶיךָ עֲתָה שִׁימָה לָנוּ מֶלֶךְ
 לְשֹׁפְטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם" (שמו"א ח:ה). תגובתו של שמואל:
 "וַיִּרַע הַדָּבָר בְּעֵינָיו שְׁמוּאֵל כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ תְּנֶה לָנוּ מֶלֶךְ
 לְשֹׁפְטֵנוּ" (שם:ו). נראה ששמואל נפגע מעצם הניסיון
 להדיחו ולהעביר אותו מתפקידו, אולם האל-מבקש
 משמואל: "שָׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכָל אֲשֶׁר יָאמְרוּ אֵלָיךָ כִּי

8 פירושו על שמו"ח:כא.

9 מלבי"ם על דב' לד:ז.

10 שמו"א ח:א: "ויהי כאשר זקן שמואל וישם את בניו
 שופטים לישראל".